

Tornai József: Vadmeggy

Ugyan miféle lélektani kényszer űzi Tornait, ötvenen felül, gyermek- és ifjúkora szerelmi mezőire? Miféle tisztázatlanság-érzés hajtja a „virágzó meggyfa” alá: amely fa, itt, mintegy a testiség valamennyi alkalmának, a szerelem akárhány helyszínének szimbólumává növekszik? A „magam után nyomozok” nyugtalanító, rendtevé igyekezete általánosságban megadja ugyan a választ, de a konkrét indítékokat csak találgathatjuk. Amit viszont nem kell föltétlenül megtennünk: Tornai személyiségében ott vannak a készítés forrásvidékei. Fontosabb, hogy a legutóbbi időkben a szerző két alkalommal is műalkotássá szervezte a visszapörgetett időből kihulló emlékképeket. A gyerekeknek szánt, s a Móránál megjelent *A Lemenő Nap Dombja* a gyermekek veszélytelenebb berkeit járja be: történeteiben a táj, a környezet kitörölhetetlenül rögződött filmkockáit vetíti elénk, dombokat, utakat, füves mezőket, füves mezőkön olykor megvillanó leányszoknyákat, bozontos csitri hajakat. Móricz szavait kölcsönözve, a *jellem kohóját* írja le: melyben kiforrott, kiégett a gyermek személyisége. A *Vadmeggy*, ez az esszével, szerelemfilozófiával tűzdelt esetleírás sor valójában folytatás: a kamaszkor, s a férfikor abszolút szerelemcentrikus élményrétegeit bogozza, erotikus-pikáns rétegeket, melyek olvastán határozott érzésünk: mintha Tornai élete a szerelmek fölismerése, vállalása és megsiratása volna. Élete fő műve pedig: a szerelemről való meditáció. Bizonyosságunktól a szerző nem tántorít el, sőt megerősít abban, mert hiszen maga is vallja: „... eddigi életem szerelmek, félszerelmek, heves vonzódások, szexuális lobogások sorozata volt. Hiába szerettem annyira a magányt, hiába bíztam annyira önmagamban, hiába voltam a büszke, mindenkitől elkülönülő egyéniség gondolatának híve, lelkes gyakorlója: kamaszkoromtól kezdve egyik szerelemből a másikba estem. Természetem lett a sorsom, vagy fordítva? Nem tudom. Szerelem, szeretet, nemiségem indulatai, lendítőereje nélkül nem tudtam volna élni se, írni se. Rilke azt vallja: »A művészet a nemiség finomabb formája«. Az ismeretekben, az állandó szellemi tájékozódáson kívül nekem is a nemiség, a szerelmi kapcsolódás a legnagyobb költői energiaforrássom.” S ebben egyúttal már találhatunk némi hiteles (mert a szerzőtől való) magyarázatot is első kérdéseinkre. Tornai eredendő alkati determinációról beszél: természetesnek tekinthetjük tehát, hogy az élmény folyamatos lírai feldolgozása után, illetőleg mellett az elmélkedő-magyarázó próza lehetőségeit is kipróbálja. Hogy ami a versekben kép, látványközpontú lenyomat, az megkapja olykor leltárszerűen precíz; olykor indulatot, érzelmet és cselekedetet esszéisztikusan taglaló, általánosítani kívánó, ugyanakkor a naplójellegből következően részletező, tárgyyszerű formáját is. Kiegészítve a könyv első fejezetének (*Menekülés a gyerekkorból*) életképével: az érzelmileg tökéletesen zárt, rideg-tartózkodó, a tabukat szülő és tabukat őrző paraszti környezet ábrázolatával; amely világ ugyanannyi eséllyel formálja önmaga képére a gyermekeket-kamaszokat, mint amennyivel épp az ellenkezőjére. Tornait az ellenkezőjére: a szerelmet soha közügynek nem tekintő környezet — a „sorsa” — fölnevelt egy már-már gátlástalanul szerelemközpontú fiút. Gátlástalanul vagy csak nyitottan, szabadon?

Ezt a választ már nagyban meghatározza a könyv olvasójának személyiségképlete. Az olvasó — műélménye s lelki alkata alapján — megfesti magának a szerző fantomképét. Megteremti a változó párok állandójának, ez eset-

ben Tornainak a fantáziarajzait: a műveletből következően komoly tévedési százalékkal. Ez a könyv nagy rizikója: hogy a kitarulkozó író szükségképpen megítéli az olvasóval. Szerelmi élményeinek, szerelmi erkölcsének, kapcsolatalakítási módszereinek gáta nélküli közhírré tételével egyúttal megteremti ezek megítélésének, elfogadásának vagy elutasításának lehetőségét is. Tornai nem alakít, hanem vall. Minősítéseink így, legyenek bármilyenek, nem a regényhőst, hanem az írókat célozzák. Ezt a kegyetlen következményt föltehetően Tornai is számításba vette, amidőn leplezetlen őszinteséggel, maga és mások iránt kiméletet nem ismerve, elmeséli *szerelmeinek és házasságainak történetét*.

Egyfajta megítélésben milyen lehet tehát ez a fantom-Tornai?

Például önző? Zegzugos ösvényeken jár az író, okos elmélet a lámpása. Könyve az „érzelmek iskolája” olyan értelemben, hogy gazdag, empirikus életanyagát, sorjázó élményeit tételekké óhajtja gyúrni. „Első szerelmemet a teljesen ártatlan »omnia vincit amor« típusba, a másodikat az etikai alapúba, a harmadikat a szellemibe, a negyediket a romantikus odaadásába, az ötödiket a szexuálisba, a hatodikat a tetszésbe, a hetediket a mitikusba” sorolhatom — írja. Világos okfejtés. De — olvasatunkban — túl sok megskalpolt, boldogtalan nő hever a teoretikus körül, akik így vagy úgy, de szenvedtek e percizen tipizált kapcsolatok szinte mindegyikében, hogyszem igazán elhihetnénk, melyet pedig a szerző állít: hogy empatikus képessége a gyakorlatban is ugyanolyan hibátlanul működik, mint amikor e kapcsolatokat, s bennük a női lelkek megnyilatkozásait elemzi s filozófiává nemesíti. Elmélet és gyakorlat ambivalenciája egyébként sem izgatja különösebben. Téziseiben egy nyitott, toleráns lélek vágyja a másik fél nyitottságát, türelmét. Mélységesen mély az elméletek kútja: ám az empiria ellenszéllel jó. Mert az érzelmek tökéletes szabadságát hirdető férfi vérig sértve szakít, ha szerelme — hűen Tornai elméletéhez — hűtlenül félrelép.

Például kialakulatlan, „éretlen”? Vagy finomabb, de a lényegét tekintve azonos fogalmazásban: a kamaszkor életkori sajátosságai rögzültek a felnőtt férfiban is? Pillanatok alatt választ és szakít. Élményeit viharosan éli meg, drámaian, sírás gyakorta szorítja el a torkát, az öngyilkosság gondolata nem egyszer megkísérti, önértekeiben bizonytalan, szerelmi kudarcai elviselésére egyedül erőtlén. „Egy-két házaspár, egy-két egyedül élő férfi és nő éjszakákat töltött velem, csitítgatva, magyarázva a helyzetet, amibe belezuhantam. Tudták, nekem nem az idővel, a semmivel van bajom: lényükkel állták el a semmi és köztem a sötétséget. Hosszú napokra megkönnyítették a létezésemet... Nem maradtam volna életben, vagy nem így maradtam volna fönn a víz színén, ha nincsenek ilyen barátaim és barátnőim, a lányom. Ha nem segítenek. Tudták, hogy szinte semmit se tehetnek. Magukhoz szorítottak, átérték velem a szörnyűségeimet: ennyi elég volt.” Számos párhuzamos kapcsolatlát olvasva eltölt bennünket a sejtetem: Tornai a legképtelenebb helyzetekbe kerül folytonosan (bizonytalanul működő döntésképesége vagy képtelensége okán) anélkül azonban, hogy maga ezt egyáltalán érzékelné. Mint-ha naiv és gyermeki szemlélete érzékei pontos munkáját is gátolná.

Oly sokat említett „kettős természete” csakugyan pontosan funkcionál. Egyszerre átél és megfigyel. Egyszerre rendül meg, velejéig, a sírásig, a halál gondolatának elfogadásáig, s elemez hűvös aggyal. Nem lehetséges ez egyfajta helyzeten kívüliség, kiméletlenség nélkül. Ami, nyilvánvalóan, ellent-

mond az érzelmek kamaszosan heves tombolásának, de hát mindannyian együtt élünk, szorosan, jellemünk fura ellentmondásaival.

Viszont: mindez vagy igaz vagy sem.

Ez a szubjektív írói közlés által kiváltott olvasói szubjektivizmus csapdája. Személyiségrajzunk — fantomképünk — akár át is utalható a privát szférába. De, végső soron, onnan való a kötet is. S ez már jóval lényegesebb, mint az ilyen-olyan hitelű portréfestő játék! A Vadmeggyből csak a szerelmi kapcsolatok, helyzetek, aktusok alakját ismerjük meg. A jellem, egyéb helyzetekben megnyilatkozó vonásai rejtve maradnak: pedig e szokványszerelmeket (hiszen csupán az átélők számára különlegesenek) kizárólag az önleplező karakter fénye tudná a „közönség” szemében is fénylő-érdekessé tenni. E szerelmeket és házasságokat kötő és bontó férfi, e töredékes jellem valójában csak önmaga számára lehet érdekes. Ami a könyv érdekeltségi területét is erősen leszűkíti, szinte a magánügyek felségterületére.

Másfelől: Tornaiból, az íróból most hiányzik a valóságot szelektáló-rossztaló fegyelem. Könyve valóságképletnek lehet kifogástalan, irodalomnak már nem annyira. S ha hiányoljuk a jellem teljesebb képét, hiányoljuk a korét is, melynek Tornai gyermeke. Tabuk ellen, érzelmi gátoltság ellen, személyiségsorvasztó szokások, prúd közerkölcs ellen írta a könyvét, „érzelmi életét” is az ellenük való harcnak, a szembeszegülésnek véli: de a hajdani haraszti otthon, a gyermekévek erkölcsalakító rajzának kivételével, nincs szava a tabukat szülő jelenről. Holott esszébe lendülő szavakkal ecseteli a végeredményt: a szerelmi ügyekben botorkáló emberiség zavarát. Ámde a szerelmi és szexuális erkölcsében is *átmeneti*, ingatag társadalom — saját köreinken belül maradva — bizonyító tükrének valószínűleg nem elegendő e személyes példatár. Elmélete is testreszabott: könyve ezért marad meg önsorsa teoretikus lenyomatának. (*Magvető.*)

CS. NAGY IBOLYA

Szerkesztői avatás

A Művészeti Alap emlékplakettjét és díját 1985-ben az Irodalmi Szakosztály vezetősége Mocsár Gábor írónak, lapunk munkatársának ítélte oda. A díjat december 9-én adták át a Zeneművészek Klubjában.

*

Hódmezővásárhelyen megnyílt az *Alföldi Galéria*. A tájunkon született legjelentősebb klasszikus és mai képzőművészeti alkotásoknak állandó otthonot adó intézményt e szá-

munkban Enyedi Zoltán fotói mutatják be.

*

Simai Mihály József Attila-díjas költő estjét rendezte meg november 28-án a Bartók Béla Művelődési Központ Szegeden. Bevezetőt *Greza Ferenc* irodalomtörténész mondott, verseket és prózarészleteket adott elő *Dobos Katalin* és *Kovács Zoltán*, a szegedi Nemzeti Színház művészei. Közreműködött a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola helyi tagozatának kamarazenekara.